

УДК 355.5:623.46

Л. В. ОЛІЙНИК, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник науково-методичного центру організації освітньої діяльності Національного університету оборони України (м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті визначені теоретичні аспекти системи бойової підготовки Збройних Сил України. Розглянуто основні складові системи бойової підготовки військових частин.

Ключові слова: *система, бойова підготовка, військова частина, Збройні Сили України.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні Збройні Сили України повинні бути спроможними не лише забезпечувати оборону держави, захист її суверенітету, територіальну цілісність і недоторканність, але й залучатися до усунення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, бути готовими до участі в міжнародних миротворчих операціях відповідно до чинного законодавства, як ніколи постає питання вдосконалення системи бойової підготовки військ. Сучасний командир повинен органічно поєднувати в собі професіоналізм, глибоку компетентність, особисту дисциплінованість, ініціативу, творчий підхід до справи, зобов'язаний ефективно організовувати і планувати бойову підготовку. Тому питання вдосконалення системи бойової підготовки Збройних Сил України стає актуальним, а система бойової підготовки військ потребує концептуальних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблемами удосконалення системи бойової підготовки військові науковці займалися постійно. Науковою цінністю є систематизація складових бойової підготовки й ефективне використання їх на практиці.

Науковці Національного університету оборони України [5] визначили поняття бойової підготовки як комплекс навчально-виховних заходів щодо навчання військовослужбовців і злагодження підрозділів, військових частин і з'єднань для виконання завдань згідно з призначенням, що проводиться з метою забезпечення постійної готовності підрозділів, частин і з'єднань до вирішення притаманних їм бойових завдань у складних умовах ведення сучасних бойових дій.

За визначенням В. А. Меримського, бойова підготовка – це система заходів з навчання та виховання окремих категорій військовослужбовців, бойового злагодження підрозділів, частин, їх органів управління для ведення бойових дій і несення служби [1, с. 50].

Розглядалися функціональні засади розв'язання проблеми модернізації елементів системи бойової підготовки, а саме: навчально-тренувальних засобів і навчального та полігонного обладнання [2; 4].

Військовий науковець С. Т. Полторак [3, с. 89–91] визначив шість складових методики вдосконалення змісту системи бойової підготовки командирів підрозділів у період їх професійного становлення:

обґрунтування періодів і фаз професійного становлення командира підрозділу на стадії самостійної професійної діяльності;

визначення професійно важливих якостей командира підрозділу на стадії самостійної професійної діяльності;

формування кваліфікаційної характеристики;

визначення змісту програми бойової підготовки командира підрозділу на період професійного становлення та формування вимог до завдань, умінь, змісту бойової підготовки;

оцінювання рівня сформованості професійно важливих якостей, визначення оцінок за бойову підготовку;

визначення успішності професійного становлення, його закінчення за необхідності корегування змісту бойової підготовки.

Метою статті є визначення теоретичних аспектів системи бойової підготовки військових частин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бойова підготовка є основним змістом повсякденної діяльності командирів у мирний час. Напрямок бойової підготовки визначається принциповими положеннями Воєнної доктрини України щодо будівництва і підготовки Збройних Сил України з урахуванням її оборонного характеру.

Бойова підготовка базується на науковій основі з використанням останніх досягнень науки і техніки, військової теорії, педагогіки, а також досвіду останніх війн, військових конфліктів і проведених навчань, з урахуванням будівництва, організації, форм і технічного оснащення як Збройних Сил України, так і збройних сил сусідніх економічно розвинутих країн.

Від організації командирами бойової підготовки залежатиме бойова і мобілізаційна готовність підлеглих з'єднань і частин, органів управління, командирська підготовка офіцерів, сержантів.

Організація бойової підготовки є одним з найскладніших завдань командирів і штабів, яка потребує знання ними керівних документів з бойової підготовки, принципів її планування, а також якісної роботи щодо прийняття рішення на організацію бойової підготовки.

Заходи, які здійснюються під час проведення бойової підготовки, об'єднуються в систему бойової підготовки.

Система бойової підготовки, від ефективності якої залежить боєготовність і боєздатність частин, – це сукупність функціонально пов'язаних підсистем, що взаємодіють між собою для досягнення визначеної мети бойової підготовки.

На думку науковців Національного університету оборони України [5], система бойової підготовки включає одиночну підготовку військово-службовців частин, командирів, органів управління (штабів) і навчальної матеріально-технічної бази (НМТБ) (див. рисунок).

Системі бойової підготовки притаманні всі ознаки складності системи: включає багато взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, які орієнтовані на виконання головного завдання; управління системою має ієрархічну структуру; здійснюється взаємодія із зовнішнім середовищем тощо.

Розглянемо докладно систему бойової підготовки.

У результаті функціонування системи бойової підготовки військово-службовці набувають знання, уміння і навички, які необхідні для вирішення завдань бойової і мобілізаційної готовності, а також здійснюється підготовка та злагодження підрозділів і частин для успішного виконання

завдань щодо бойового призначення в найскладнішій обстановці сучасного загальновійськового бою.

Система бойової підготовки військ

Зміст і функціонування системи бойової підготовки залежить від таких факторів:

поява нової високоточної зброї і бойової техніки; зміна організаційно-штатної структури військ;

удосконалення існуючих і поява нових способів ведення бойових дій;

погляди умовного противника на ведення бойових дій (перші удари операцій “Буря в пустелі” (1991 р.), “Лис пустелі” (1998 р.) та “Союзницька сила” дозволяють помітити одну важливу тенденцію: якщо в першій з цих операцій співвідношення ударних літаків і крилатих ракет становило приблизно 4:1, то в останніх двох – 1:4 та 1:5 відповідно. Це дозволяє говорити про принципову зміну поглядів командування ЗС США і ОЗС НАТО на характер першого удару в сучасній без’ядерній війні. Фактично сьогодні навіть сам термін “перший масований авіаційний удар” втрачає

свій сенс, тому що перший масований удар стає суто ракетним, у якому тактичній авіації відводиться лише другорядна роль);

- оперативно-тактичне призначення військ;
- фізико-географічні умови оперативного напрямку;
- матеріально-технічне забезпечення тощо.

Мета системи бойової підготовки і фактори, які впливають на її функціонування, визначають головний зміст бойової підготовки:

підготовка, безпосереднє удосконалення і постійне підтримання високої мобілізаційної готовності підрозділів, частин і з'єднань до проведення активних і рішучих бойових дій в умовах застосування сучасних засобів збройної боротьби, забезпечення високої боєздатності; виховання особового складу в дусі вірності військовій повинності;

виконання вимог статутів і постійної готовності до захисту незалежності України;

підвищення ефективності і якості підготовки особового складу, здатного досконало володіти зброєю, бойовими і технічними засобами, уміло діяти у складних умовах ведення бойових дій;

безперервне удосконалення методів організації взаємодії підрозділів, частин і з'єднань під час ведення бойових дій;

визначення ефективності способів бойового застосування озброєння і техніки;

підготовка і бойове злагодження частини та забезпечення їх дій у різноманітних видах бою;

вивчення та освоєння організаційної структури, озброєння і техніки, тактики дій умовного противника.

Зміст бойової підготовки визначає її основні завдання:

підтримання готовності військових частин (підрозділів) на рівні, що забезпечує виконання завдань за призначенням;

оволодіння військовослужбовцями військово-обліковою і суміжною спеціальностями, підготовка їх до виконання обов'язків за посадовим призначенням у повсякденній діяльності та в умовах ведення бойових дій, виконання інших завдань як самостійно, так і в складі підрозділів;

опанування особовим складом новими зразками озброєння і військової техніки, набуття знань і вмінь щодо їх експлуатації та підтримання у готовності до застосування, дотримання вимог безпеки;

удосконалення польового, повітряного та морського вишколу військовослужбовців;

набуття офіцерським і сержантським (старшинським) складом професійних знань і вмінь, розвиток командирських якостей, методичної майстерності щодо навчання та виховання особового складу, управління підрозділами, військовими частинами (підрозділами) під час виконання визначених завдань;

злагодження управлінь військових частин (штабів, підрозділів), військових частин (підрозділів);

виховання в особового складу високих морально-бойових якостей, відданості та почуття відповідальності за захист Батьківщини;

досягнення готовності військових частин (підрозділів) виконувати завдання у складі міжвидових угруповань та у міжнародних миротворчих операціях;

підготовка резервістів;

пошук і дослідження нових форм і способів ведення бойових дій.

Бойова підготовка ґрунтується на наукових принципах, які випливають з аналізу закономірностей бойової підготовки військ.

До основних принципів бойової підготовки належать: науковість, тісний зв'язок теорії з практикою; максимальне наближення навчання до умов бойової діяльності (тісний зв'язок бойової підготовки із завданнями підвищення бойової готовності військ і вимогами сучасної війни); урахування досягнень педагогіки, психології, перспективи розвитку військової справи; особисте навчання кожним командиром (начальником) своїх підлеглих у системі бойової підготовки; системний (комплексний) підхід у керівництві бойовою підготовкою; сполучення централізму в керівництві бойовою підготовкою з широким виявленням творчої ініціативи підлеглих.

Принцип зміцнення зв'язку теорії з практикою бойової підготовки впливає з об'єктивної закономірності підвищення ролі воєнної науки на сучасному етапі в умовах бурхливого розвитку зброї і технічних засобів, форм і способів збройної боротьби.

Реалізація цього принципу передбачає перевірити на практиці в процесі бойової підготовки всі рекомендації військової науки і теорії бойового застосування, тим самим переглянути деякі теоретичні висновки щодо забезпечення належної підготовки військ до вирішення поставлених завдань.

З іншого боку, бойова підготовка повинна спиратися на досягнутий досвід, що дозволяє практично оцінювати рекомендації теорії, виявляти напрямки подальших досліджень, намічати можливі шляхи реалізації її досягнень.

Принцип максимального наближення до умов бойової дійсності (тісного зв'язку бойової підготовки із завданнями підвищення бойової готовності військ і вимогами сучасної війни) є наріжним каменем усього процесу підготовки військ і потребує, щоб бойова підготовка будувалася, виходячи з конкретних завдань, полегшувала оперативну ситуацію на театрах воєнних дій, становище і можливість своїх з'єднань і частин, ураховувала досягнутий рівень засобів збройної боротьби і перспективи їх розвитку, правильно відображала характерні риси майбутньої війни, можливі способи ведення операцій і бойових дій, була максимально наближена до умов реальної бойової обстановки.

Бойова підготовка повинна враховувати досягнення педагогіки, психології, перспективи розвитку військової справи. Цей принцип нерозривно пов'язаний з іншими принципами, вимогами виховування особового складу в дусі рішучих, сміливих та ініціативних дій проти сильного, добре підготовленого, технічно оснащеного противника. Утілення в життя цього принципу стає практично можливим тоді, коли в процесі бойової підготовки створюється обстановка, максимально наближена до бойової, яка дозволяє тим, хто навчається, повною мірою зрозуміти всю складність сучасних бойових дій і виробляє у них високі морально-бойові якості. Особливо неприпустимі умовність і спрощення, шаблон і схематизм, які різко знижують якість бойової підготовки.

Кожний навчальний захід бойової підготовки повинен виключати шаблон, надавати тим, хто навчається, нове, бути націленим на відпрацювання завдань, які потребують високої професійної майстерності, творчості, вияву ініціативи, гнучкості оперативного-тактичного мислення, високих організаційних здібностей.

Принцип особистісного навчання кожним командиром (начальником) своїх підлеглих демонструє особливість військової служби, яка полягає в тому, що командир-єдиноначальник несе особисту відповідальність за якість навчання і виховання своїх підлеглих. Тому він має постійно вдосконалювати свої знання і практичні навички ("навчаюся сам"), щоб, навчаючи і виховуючи своїх безпосередніх підлеглих, передавати їм свій досвід і знання.

Принцип системного (комплексного) підходу до керівництва бойовою підготовкою впливає із закономірності управління складними динамічними системами, якою є система бойової підготовки, з необхідності

вирішувати специфічні проблеми, які виникають в процесі управлінської діяльності.

Системний підхід у керівництві бойовою підготовкою передбачає комплексний аналіз складного і багатогранного процесу бойової підготовки, тобто розгляду всієї сукупності елементів системи бойової підготовки з їх взаємозв'язками і взаємозалежностями, і на цій підставі – оптимізацію організації всього процесу бойової підготовки.

Принцип сполучення централізму в керівництві бойовою підготовкою з широким проявом творчої ініціативи підлеглих є відображення закономірності управління в системі бойової підготовки. Реалізація цього принципу полягає в практичній організації управління бойовою підготовкою на основі суворого дотримання вимог керівних документів і виконання вказівок, рішень командирів об'єднань (з'єднань), частин на проведення бойової підготовки.

Прийняття рішень командиром (начальником) на проведення бойової підготовки в цілому або керівником на проведення окремого навчального заходу є їх особистою функцією. Однак це не виключає, а, навпаки, передбачає врахування пропозицій підлеглих у ході планування бойової підготовки.

Ці принципи тісно пов'язані між собою, зумовлюють, доповнюють один одного, вимагають комплексного використання і забезпечують наукову організацію процесу бойової підготовки на практиці. Недотримання або порушення наукових принципів бойової підготовки неминуче завдасть шкоди якості навчання і виховання особового складу, викличе зрив окремих навчальних заходів бойової підготовки.

Конкретний зміст бойової підготовки за категоріями суб'єктів навчання і предметами навчання розкривається у відповідних програмах.

Так, у нинішній час одиночна підготовка військовослужбовців (у тому числі резервістів) – система заходів військового навчання і виховання особового складу щодо надання та удосконалення знань, умінь і навичок, необхідних для виконання обов'язків за посадою у мирний час та в особливий період, оволодіння суміжними спеціальностями.

Метою одиночної підготовки є досягнення готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням самостійно та в складі підрозділів. Одиночна підготовка військовослужбовців здійснюється під час проведення занять і тренувань за предметами навчання бойової підготовки.

Одиночна підготовка військовослужбовців розпочинається з прибуттям їх до підрозділів військових частин (навчальних центрів) та включає початкову підготовку і підготовку за військово-обліковою спеціальністю.

Початкова підготовка проводиться як в навчальних центрах, так і у підрозділах військових частин після прибуття молодого поповнення. У ході початкової підготовки особовий склад вивчає загальні обов'язки військовослужбовців та обов'язки солдата (матроса) в бою, матеріальну частину стрілецької зброї, прийоми стрільби з неї, оволодіває вміннями користуватися засобами індивідуального захисту та в діях при застосуванні зброї масового ураження, засвоює первинні вміння дій на полі бою. Початкова підготовка закінчується виконанням початкових вправ стрільб зі стрілецької зброї та складанням Військової присяги. З її закінченням здійснюється розподіл особового складу за спеціальностями.

Підготовка за військово-обліковими спеціальностями є основним етапом в навчанні особового складу. Вона здійснюється в навчальних центрах (підрозділах) за військово-обліковими спеціальностями, за якими присвоюється класна кваліфікація спеціаліста, а безпосередньо у військових частинах – за військово-обліковими спеціальностями, які не потребують присвоєння класної кваліфікації спеціаліста.

Підготовка безпосередньо у військових частинах за військово-обліковими спеціальностями, які не потребують присвоєння класної кваліфікації, здійснюється на зборах (у групах). Розподіл особового складу по групах та призначення керівників груп здійснюється на підставі наказу командира військової частини, який відпрацьовується перед початком циклу навчання. Із закінченням підготовки проводяться контрольні заняття.

Бойова злагодженість частини, з'єднання, їх готовність до виконання різноманітних бойових завдань є основним показником польової виучки особового складу.

Підготовка штабів здійснюється на штабних тренуваннях, командно-штабних навчаннях і є одним з найважливіших факторів високої бойової готовності, повного використання бойових можливостей частин і з'єднань. У сучасному бою управління військами стало таким складним, що командир надто потребує безпосередньої допомоги з боку головного органу управління – штабу.

Процес бойової підготовки військ у сучасних умовах не можна уявити у відриві від навчальної матеріально-технічної бази і її ефективного використання. Це знаходить відображення під час ставлення або уточнення

командирами чергових завдань. Циклічність бойової підготовки полягає у проведенні запланованого комплексу заходів протягом певного часу (циклу) від ставлення завдань до підбиття підсумків бойової підготовки за встановлений період (навчальний рік, період навчання). Кожний інший цикл проведення бойової підготовки базується на попередніх, передбачає задалегідь сплановане збільшення обсягу знань, умінь і навичок офіцерів і загалом рівня бойової готовності військ.

Висновок. Сучасна система бойової підготовки вимагає не стільки структурної, скільки змістовної перебудови організації бойової підготовки, у першу чергу – за рахунок внесення змін до нормативно-правових документів; визначення чітких стандартів підготовки військ; проведення належного ресурсного забезпечення, розвитку навчальної матеріально-технічної бази; удосконалення методичного супроводу військ та широкого забезпечення військ сучасними навчально-тренувальними засобами.

Напрямами подальших досліджень є методичні підходи до вогневої підготовки в системі Збройних Сил України.

Список використаної літератури

1. Командир полка : [учебное издание] / В. А. Меримский, А. Ф. Мишагин, Ю. Д. Баскалов и др. ; под. ред. В. А. Меримского. – М. : Воениздат, 1988. – 320 с.
2. Руснак І. С. Методологічні засади створення інтегрованої навчально-тренувальної системи оперативної та бойової підготовки військ / І. С. Руснак, В. Л. Шевченко, Ю. І. Артемов // Наука і оборона. – 2002. – № 2. – С. 29–35.
3. Руснак І. С. Проблеми модернізації та створення тренажно-моделювальних комплексів військового призначення / І. С. Руснак, В. Л. Шевченко // Наука і оборона. – 2002. – № 1. – С. 32–39.
4. Полторац С. Т. Теоретичні аспекти розроблення методики вдосконалення змісту системи бойової підготовки командирів підрозділів у період їх професійного становлення / С. Т. Полторац // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – Вип. 65. – С. 85–88.
5. Повсякденна діяльність військових частин. Частина II. Організація і методика бойової та мобілізаційної підготовки : підручник / О. М. Ісаєв, В. І. Куренков, Л. В. Олійник та ін. – К. : НУОУ, 2011. – 344 с. – Інв. № 15710.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Полюк В. С.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013.

Олейник Л. В. **Теоретические аспекты системы боевой подготовки Вооруженных Сил Украины**

В статье определены теоретические аспекты системы боевой подготовки воинских частей. Рассмотрены основные составляющие системы боевой подготовки воинских частей.

Ключевые слова: *система, боевая подготовка, воинская часть, Вооруженные Силы Украины.*

Oliinyk L. V. **Theoretical aspects of combat training system of the Armed Forces of Ukraine**

Theoretical aspects of combat training system of military units have been determined in the article. Main components of combat training system of military units have been characterized.

Keywords: *system, combat training, military unit, Armed Forces of Ukraine.*